

ВПЛИВ РЕКУПЕРАЦІЇ ТА ВИБІГУ ЕЛЕКТРОРУХОМОГО СКЛАДУ НА ЙОГО ЕНЕРГЕТИЧНІ ПОКАЗНИКИ

Вступ

Як відомо, процес рекуперації на електрорухомому складі (ЕРС) застосовують з двома цілями: по-перше, для пригальмування (десь до 10 км/год) поїзда і, по-друге, з метою повернення електроенергії заради зменшення її об'єму споживання на електротягу при розв'язанні проблеми енергозбереження. При цьому тяговий струм, змінюючи свій напрямок протікання і стаючи генераторним, збільшує свої технологічні коливання у порівнянні з коливаннями у «чисто» тяговому режимі. І тоді, якщо навіть зазначені зміни струму у тяговому режимі обумовлюють зниження енергетичних показників ЕРС і збільшення в ньому додаткових втрат електроенергії [1], певно підсилена рекуперацією (та й вибігом) динаміка зміни струму обумовить ще більше зниження енергетичних характеристик і не лише ЕРС, але й елементів тягового електропостачання.

Тому метою цієї роботи і є оцінити, хоча б в першому наближенні, зазначений вплив рекуперації та вибігів на ділянках системи електротяги постійного струму; подібні опубліковані роботи авторам не відомі.

Методи експериментальних досліджень і теоретичних розрахунків

Експериментальні дослідження необхідних величин і розрахунки енергетичних показників виконували для електровозів і трамваїв.

Напруга $U(t)$ на струмоприймачі і тяговий струм $I(t)$ ЕРС в режимі рекуперації являються випадковими функціями часу – випадковими процесами (рис. 1). Для отримання їх імовірно-статистичних характеристик на діючих ділянках Придніпровської залізниці в процесі реальної експлуатації ЕРС було знято 40 реалі-

зацій $U(t)$ та $I(t)$ для електровозу ДЕ1 і 15 реалізацій – для ВЛ8. Крім того, було отримано також 15 реалізацій для трамваю типу ТЗД, що експлуатується на міських маршрутах електротранспорту. Тривалість реалізацій ЕРС складала ~70 хв., для трамваїв ~30 хв. Реалізації на ДЕ1 фіксували з бортового комп'ютера електровозу, на ВЛ8 – за допомогою розробленої мікропроцесорної системи. Вимірювання напруги на струмоприймачі $U(t)$ та тягового струму $I(t)$ трамваю виконувалось шляхом підключення персонального комп'ютера (ПК) до його контрольно-вимірювальної бортової системи, що містить датчики струму та напруги силового кола трамваю та аналогово-цифровий перетворювач (АЦП). Принципова схема контрольно-вимірювальної бортової системи приведена на рис. 2, де силове коло трамваю умовно позначено змінним резистором R (для трамваю з реостатним регулюванням) або силовим ($IGBT$) транзистором VT (для тиристорного трамваю з імпульсним регулюванням). В якості датчиків використано індукційні датчики фірми LEM, робота яких базується на ефекті Холла. На рис. 2: LEM(I) та LEM(U) це датчики струму та напруги, які увімкнені в силове коло трамваю, відповідно, послідовно та паралельно. Їх встановлюють в безпосередній близькості від силового кабелю. По величині індукції навколо нього в датчиках створюється сигнал, пропорційний вимірюваній електричній величині. Даний сигнал є аналоговим і тому для запису далі він поступає на плату АЦП, де дискретизується з заданою тактовою частотою і зберігається в деякій базі даних. При експлуатації трамваю на ділянках дана інформація накопичується і потім переноситься на ПК для аналізу та розрахунків.

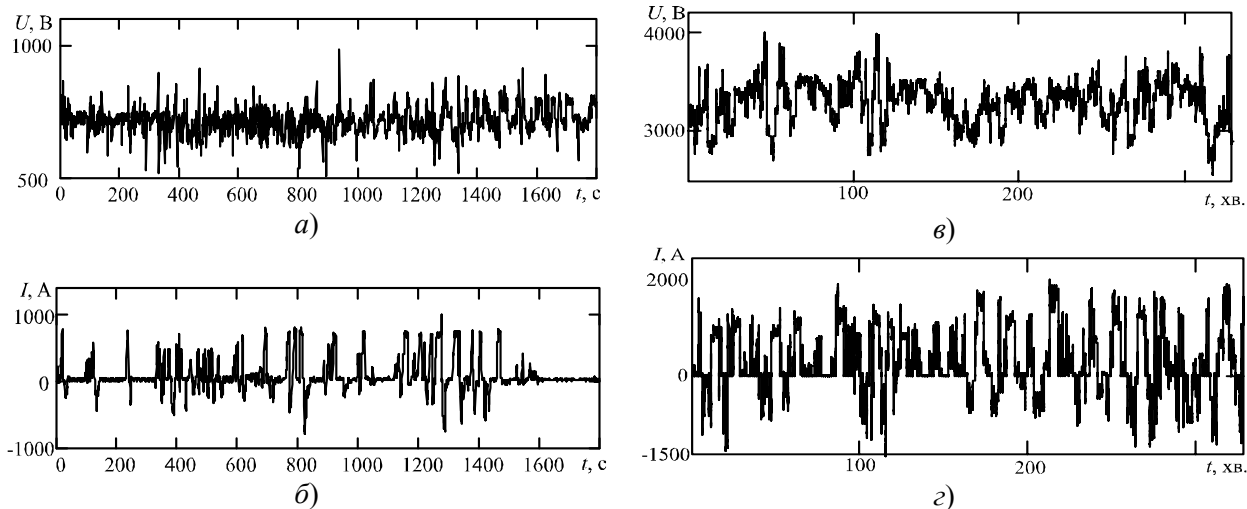

Рис. 1 – Графіки зміни в часі напруги (а) та струму (б) трамваю ТЗД, а також напруги (в) та струму (г) електровозу ВЛ8 в режимах тяги та рекуперації

Реалізації $U(t)$ та $I(t)$ реєструвались системою через інтервал часу дискретизації Δt , обраний згідно з теоремою Котельникова [1], як

$$\Delta t = \frac{0,5}{f_B},$$

де f_B – максимальна (верхня) частота спектру досліджуємих функцій $U(t)$ та $I(t)$, що дорівнює $(1/2 \dots 1/3) \text{ c}^{-1}$. Згідно розрахункам частота вибірки склала 1 c^{-1} .

Підведено до ЕРС (або рекуперуєму) повну потужність S , а також її складові, активну P і реактивну по Фризе Q_Φ визначали згідно [2], а енергетичні показники, коефіцієнт потужності λ та коефіцієнт реактивної потужності $\text{tg } \varphi$, – за виразами, приведеними в роботі [1].

Результати розрахунків та їх аналіз

В табл. 1 наведено потужності та енергетичні коефіцієнти ЕРС у режимі рекуперації електровозів ВЛ8. Як бачимо, електроенергія, яка генерується рекуперацією такої якості, що коефіцієнт потужності λ електровозів помітно менше нормованого значення $0,92 \dots 0,95$, а коефіцієнт реактивної потужності $\text{tg } \varphi$ значно перевищує допустиму величину $0,25$. Зрозуміло, що така неякісна рекуперуєма енергія буде

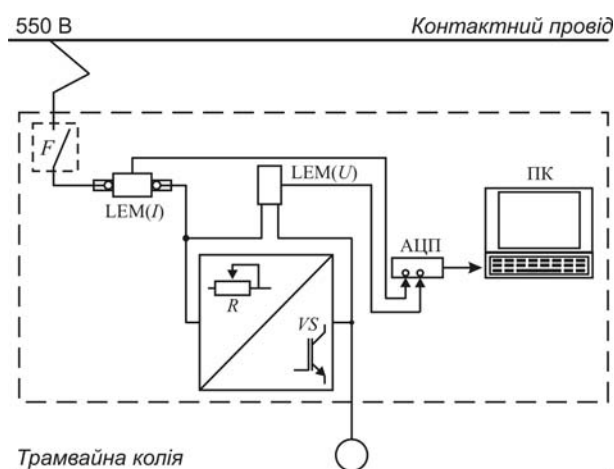

Рис. 2 – Принципова схема підключення ПК до контрольно-вимірювальної бортової системи трамваю для запису реалізацій $U(t)$ та $I(t)$

Таблиця 1

№ поїздки	S , кВА	P , кВт	Q_Φ , квар	λ , в. о.	$\text{tg } \varphi$, в. о.
1	2	3	4	5	6
1.	714,32	564,153	53,248	0,790	0,777
2.	2222,9	1926,83	123,26	0,867	0,576
3.	1673,18	1562,27	95,344	0,934	0,384
4.	2569,86	2231,86	170,972	0,868	0,571
5.	2276,09	1972,43	211,091	0,866	0,576

			U , В	I , А	S , кВА	P , кВт	Q_{ϕ} , квар	λ , в. о.
Тип трамваю	З реостатним регулюванням	З вибігом	714	312	116,1	223,1	0,52	190,5
		Без вибігу	699	512	281,7	358,2	0,786	221,3
	З імпульсним регулюванням	З рекуперацією і вибігами	711	254	55,7	180,8	0,308	172,0
		Без рекуперації і з вибігами	706	269	106,7	190,5	0,56	157,8
		Без рекуперації і вибігів	697	345	174,3	241,0	0,723	166,4
		Без рекуперації	705	251	106,8	177,3	0,602	141,5
	З рекуперацією	710	226	58,9	161,0	0,336	126,2	

обумовлювати некорисні додаткові втрати електроенергії не лише в силових тягових колах ЕРС, але і в проводах тягової мережі.

Аналогічний, дещо навіть різкіший, характер впливу рекуперації на коефіцієнт λ спостерігається у трамваїв (табл. 2): без рекуперації $\lambda=0,602$, а з рекуперацією λ зменшується у 1,65 рази. Вибіги ЕРС (перериви тягового струму) теж негативно впливають на якість електроенергії: без вибігів $\lambda=0,786$, а з ними – $\lambda=0,52$.

В якості прикладу впливу вибігів в табл. 3 наведено додаткові втрати потужності ΔP в активних опорах тягових двигунів електровоза ВЛ8 за реалізаціями шести поїздок.

Таблиця 3

№ поїздки	$\frac{\Delta P}{P} \cdot 100$, %	З вибігами		Без врахування часу вибігів	
		$\frac{\Delta P_p}{P} \cdot 100$, %	$\frac{\Delta P_{\sim}}{P} \cdot 100$, %	$\frac{\Delta P_p}{P} \cdot 100$, %	$\frac{\Delta P_{\sim}}{P} \cdot 100$, %
1	2	3	4	5	6
1	6,25	12,32	21,61	12,32	12,45
2	5,76	12,21	19,10	12,21	10,21
3	5,92	13,47	24,14	13,47	13,62
4	6,51	12,24	22,60	12,24	11,32
5	5,85	13,80	23,51	13,80	12,74
6	6,17	14,03	20,25	14,03	12,83

Із порівняння даних стовпців 4 і 6 табл. 3 впливає, що вибіги, збільшуючи реактивну складову тягового струму, обумовлюють відповідно втрати електроенергії на 12...14% більше, ніж без врахування часу вибігів.

Відомо, що робота електровозів без вибігів неможлива, тому паузи в тяговому струмі, а відповідно, нестабільне споживання ЕРС енергії з тягової мережі – це специфічний технологічний характер тягового навантаження. Тому заслуговує уваги питання установки на рухо-

мому складі накопичувача електроенергії великої енергоємності, який при неробочому ході ЕРС буде працювати в режимі підзарядки, споживаючи енергію з мережі певної величини тягового струму. При переході електровоза в тягу накопичувач повинен розряджатися, підживлюючи його силові кола. В такому випадку в тяговому режимі з мережі електровозом будуть споживатися вже менші тягові струми, оскільки частина енергії, споживаної накопичувачем на вибігах, буде повністю повертатися в силове коло ЕРС, а отже, в тяговому режимі на ЕРС будуть діяти два потоки енергії – з тягової мережі і накопичувача електроенергії.

Висновки

1. Під час рекуперативного гальмування ЕРС генерується електроенергія низької якості, що спричинює додаткові втрати енергії в елементах системи електричної тяги.
2. Вибіги ЕРС те ж помітно зменшують його коефіцієнт потужності.
3. У зв'язку з зазначеним, потрібні докладні теоретичні та експериментальні дослідження процесів рекуперації та вибігів ЕРС, виходячи із умов необхідності розв'язання проблеми енергозбереження на електричному транспорті.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Саблін О. І. Підвищення ефективності електроспоживання електрорухомого складу постійного струму: автореф. дис. ... на здобуття вчен. ступеня канд. техн. наук / Саблін Олег Ігорович. – Дніпропетровськ, 2009. – 21 с.
2. Костін М. О. Методи визначення потужностей в системах зі стохастичними електроенергетичними процесами // Технічна електродинаміка. Тем. вип. ПСЕ – 2006. Частина 6, 2006. – С. 3-8.